

УДК 338 (477) : 339.727.22

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАЛУЧЕННЯ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

С. Тесля

Львівський національний університет імені Івана Франка

Розглянуто сутність організаційно-економічного механізму залучення прямих іноземних інвестицій та чинники, що його формують.

Ключові слова: прями іноземні інвестиції, інвестиційне середовище, організаційно-економічний механізм залучення ПІІ.

Розробка механізму залучення прямих іноземних інвестицій у будь-якій державі має виходити з особливостей глобалізації економіки. Саме небажання західних компаній вкладати гроші у себе вдома пояснюється наявністю жорстких державних правил про зайнятість, великими виплатами по безробіттю, високими виплатами працедавця в соціальні фонди, високим рівнем мінімальної заробітної плати та компенсації у разі звільнення. А тому закордонна активність фірм зараз досить велика. Таким чином, створюваний в Україні механізм залучення іноземних інвестицій повинен мати наявні переваги у порівнянні з державами, звідки вони уже надходять, так і з іншими потенційними державами-реципієнтами.

Головним завданням для України при залученні необхідних для структурної перебудови економіки держави іноземних інвестицій є створення таких умов щодо іноземного інвестування, які б при гарантуванні засад економічної безпеки держави одночасно забезпечували максимальне зближення інтересів держави з інтересами іноземних інвесторів.

Збільшення обсягів та оптимізація структури іноземного інвестування можливі лише за умов підвищення привабливості інвестиційного середовища і створення відповідно до ринкових засад механізму взаємодії іноземного інвестора й органів державної влади (державного апарату).

Безумовно, моделювання інвестиційного середовища приймаючою країною є важливим елементом розробки державної політики заохочення та регулювання прямого іноземного капіталу, оскільки, воно, по-перше, дає системне уявлення про чинники, які впливають на іноземного інвестора, по-друге, надає можливість зрозуміти та осмислити мотивацію поведінки іноземного інвестора та дозволяє, по-третє, краще зрозуміти ситуацію в країні. І, навпаки, аналіз та оцінка державної політики регулювання ПІІ є однією зі складових частин процесу моделювання інвестиційного середовища країни [2].

Усі наявні розвинені економічні системи є такими, що поєднують у собі ринкові засади, які ґрунтуються на об'єктивних економічних законах і механізмах державного регулювання.

Враховуючи наведену інформацію, запропоновано трактувати зміст поняття “організаційно-економічний механізм залучення прямих іноземних інвестицій” як систему гармонізації державного регулювання та ринкового механізму саморегуляції економіки, спрямовану на формування сприятливого інвестиційного середовища для надходження в країну ресурсів зовнішнього інвестування. Структура організаційно-економічного механізму залучення прямих іноземних інвестицій в Україну отримує наступний вигляд (див. рисунок)

Основні взаємопов'язані та взаємодоповнювані складники механізму - державне регулювання іноземних інвестицій та ринковий механізм саморегуляції економіки, які за допомогою політико-правових, економічних, організаційних та інформаційних важелів формують в країні сприятливе інвестиційне середовище. Ефективне використання цих важелів впливає на надходження в країну прямих іноземних інвестицій.

Дослідження інвестиційного середовища в Україні свідчить про те, що, з одного боку, ключову роль у його формуванні відіграє уряд, який визначає амортизаційну, грошово-кредитну, бюджетну, податкову політику тощо. З другого боку, на динаміку інвестицій істотно впливає ступінь розвитку фінансової та фондової інфраструктури вітчизняної економіки. Не менш суттєвим є й те, що ці визначення є взаємопов'язаними, а напрям впливу може бути двостороннім. Наприклад, кредитна й інвестиційна репутація уряду впливає на фондові індикатори. І навпаки, низька активність портфельних інвесторів на внутрішньому ринку країни є показником недовіри інвесторів до її економічної політики. Загалом же це свідчить про необхідність використання усього комплексу важелів (державних і ринкових) для формування привабливого інвестиційного середовища і залучення потрібного обсягу інвестиційних ресурсів у вітчизняну економіку.

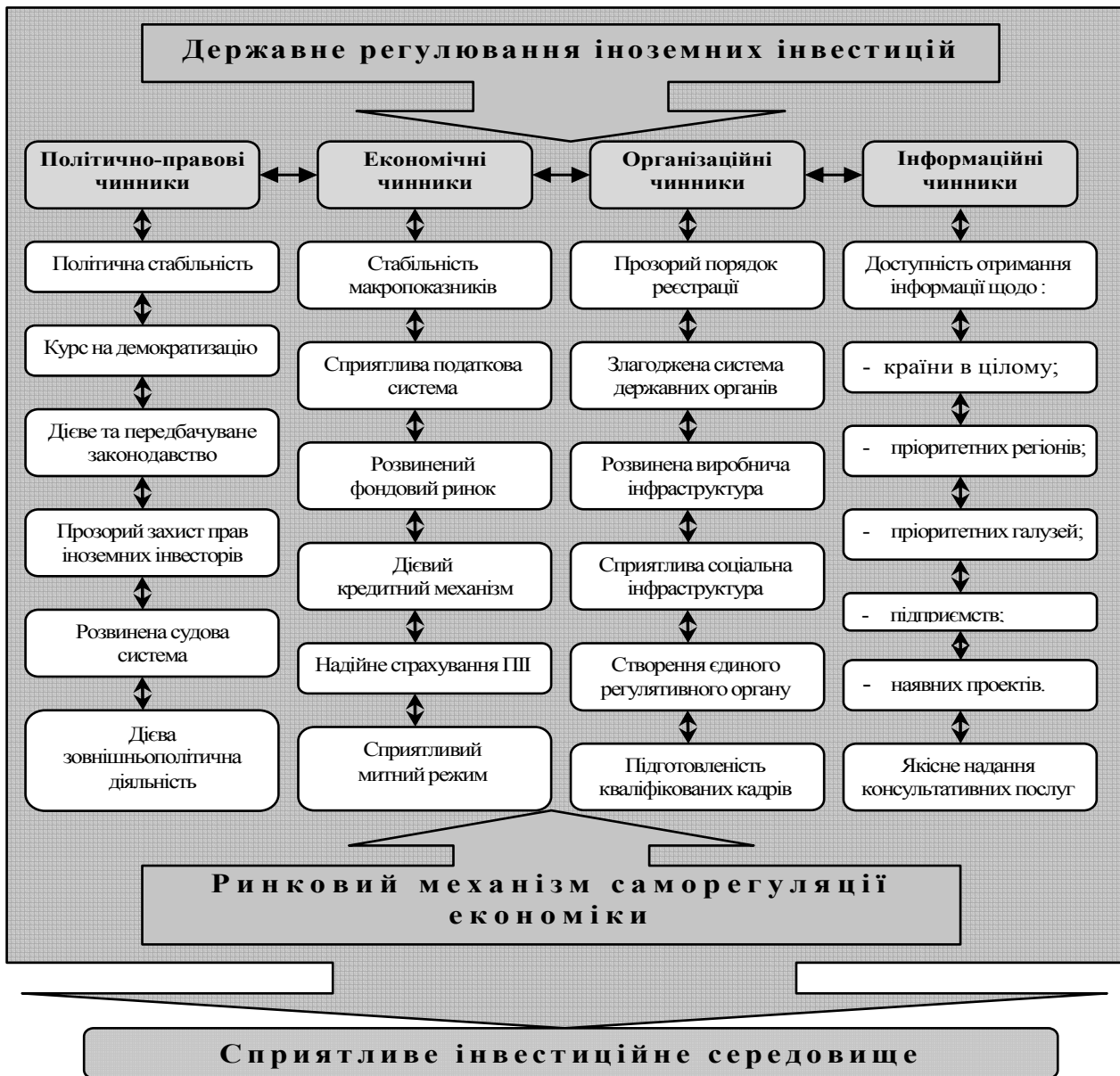

Схема організаційно-економічного механізму залучення іноземних інвестицій в економіку України

Розглянемо детальніше чинники залучення ПШ в Україні за чотирма головними блоками: політично-правові, економічні, організаційні та інформаційні.

Політично-правові чинники залучення ПШ. Як засвідчують численні дослідження, при прийнятті рішення про здійснення ПШ іноземні інвестори завжди приділяють особливу увагу поряд

з показниками економічного характеру й показникам політичної стабільності країни-реципієнту, оскільки останні є передумовою виникнення стану невизначеності та, як наслідок, - ризиків, з якими інвестори будуть змушені зіткнутися. У зв'язку з цим варто зазначити, що політичне середовище механізму залучення ПІІ в Україні тривалий час було не зовсім привабливим для продуктивного розвитку як інвестиційної діяльності, так і підприємництва в цілому. Постійні зміни в суспільстві, що ведуть до перерозподілу власності, часті зміни у структурі діяльності Кабінету Міністрів України та численні перестановки в інститутах влади, як і багато інших подій політичного характеру, негативно впливають на мотивацію іноземних інвесторів. Так, наприклад, той факт, що через часту змінюваність уряд керується коротко- або середньостроковими цілями і не в змозі у повній мірі приділяти увагу довгостроковій інвестиційній політиці, вкрай негативно сприймається іноземними інвесторами. Крім того, українські структури влади, на жаль, і досі вбачають своє призначення у плануванні та контролі, а не у створенні партнерських стосунків з місцевими підприємствами, стосунків, що покладають зобов'язання не тільки брати, але й давати.

Відносно правової сторони української системи залучення ПІІ цікавою є думка експертів Міжнародного Банку реконструкції та розвитку (МБРР), які характеризують українське законодавство як надмірно складне та як таке, що постійно змінюється. На їх думку, в Україні мають місце найбільш несприятливі для іноземного інвестора умови. В доповнення до частих змін законодавства нові закони часто мають зворотню силу, що загрожує інвестору необмеженим ризиком. Прозорість та передбаченість дії законодавства, які необхідні для функціонування ринкової економіки, тривалий час були відсутні в Україні [7].

Причина існування великої кількості різноманітних ризиків криється у відставанні законодавчої бази у сфері регулювання ПІІ від реального процесу економічних перетворень. Так, в Україні розроблено законодавство про іноземні інвестиції, яке нараховує понад 100 різноманітних правових та нормативних документів (законів, постанов, указів, положень, інструкцій тощо). Серед них, в першу чергу, слід відзначити, Закон України "Про режим іноземного інвестування" від 19 березня 1996р. № 93/96-ВР. Цей Закон відмінив дію Закону України "Про іноземні інвестиції" від 13 березня 1992р. № 2198-ХІІ, Декрету Кабінету Міністрів України "Про режим іноземного інвестування" від 20 травня 1993р. № 55-93 та Закону України "Про Державну програму заохочення іноземних інвестицій в Україні" від 17 грудня 1993р. № 3744-ХІІ. В останній час вдалося досягти певних позитивних результатів у сфері формування чіткої та прозорої правової бази, що покликана регулювати та сприяти заохоченню ПІІ до нашої країни шляхом поліпшення інвестиційної привабливості економіки України. А саме, Постанова КМУ від 28 грудня 2001р. №1801 "Про затвердження Програми розвитку інвестиційної діяльності на 2002–2010 роки", Указом Президента України від 10 квітня 2006р. № 300/2006 "Про план першочергових заходів у сфері інвестиційної діяльності", Постанова КМУ від 2 серпня 2005 р. № 666 "Про утворення Українського центру сприяння іноземному інвестуванню", Розпорядження КМУ від 1 серпня 2006р. №447-р „Про схвалення Концепції створення індустриальних (промислових) парків”.

Проте варто ще раз зазначити, що у цілому вся українська законодавча база щодо заохочення та регулювання ПІІ має принаймні дві основні вади:

- 1) нестабільність та ненадійність;
- 2) відсутність комплексності та наявність протиріч в самих законодавчих актах.

Про нестабільність законів у сфері регулювання ПІІ свідчить те, що за роки незалежності в Україні шість разів змінювались умови інвестиційної діяльності для нерезидентів. Нестабільність, у свою чергу, обумовлює неможливість спрогнозувати виробничо-господарську та фінансову діяльність об'єктів інвестування. Водночас, саме забезпечення стабільності нормативної бази має для іноземного інвестора більше значення порівняно з пільгами [1].

Суттєво впливає на інвестиційну привабливість країни та її імідж на міжнародній арені прозорість і ефективність роботи судової системи. В Україні виконання судових рішень зволікається, та й рівень їх недостатній, що обертається суттєвими економічними втратами для компаній. На думку експертів, сьогодні слід підвищити вимоги з боку тих державних установ, які зобов'язані контролювати дотримання законів і виконання судових рішень, оскільки інвестори реагують не на декларацію їхніх прав, а на реальний і дієвих механізм їх дотримання.

Економічні чинники залучення ПІІ. Податкова система в Україні нині недостатньо відповідає вимогам ринкової економіки і відштовхує як вітчизняних, так і іноземних інвесторів, бо перебуває

у стані постійного реформування. Це призводить до порушення основних складових її ефективності визначених ще Адамом Смітом, – справедливості, визначеності та зручності для платників податків. Податкова система деформована через значну кількість пільг, які перешкоджають поліпшенню фінансового і виробничого стану підприємств, здійсненню капіталовкладень, призводячи до необґрунтованого перерозподілу фінансових ресурсів між окремими суб'єктами господарювання. Для впорядкування пільг необхідно скасувати ті з них, які не мають економічного обґрунтування.

Ми маємо ряд інших негативних моментів у економічному блоці залучення ПІІ: перш за все, це – бюрократичні вади та легітимна невизначеність в процесі приватизації; відсутність соціально та економічно ефективної приватизації та ефективного закону про приватизацію землі; обіг на внутрішньому ринку грошових одиниць західних країн; відсутність правового забезпечення кредитування, страхування, валютного обігу; обмежені канали репатріації прибутку (в основному шляхом вивезення виготовленої продукції видобувних та сировинних галузей, що мають попит на світових ринках) тощо.

Що стосується корупції, питання про боротьбу з якою неодноразово піднімалося громадськістю, то половина з опитаних компаній оцінили її як перешкоду для їх інвестиційної діяльності, в той час як решта, що видалися на диво спокійними в цьому питанні, сприймають корупцію як одну із статей своїх витрат. Загальна ж економічна ситуація сприймається однією категорією інвесторів як чинник не на користь здійснення ПІІ та їх ефективного регулювання з боку держави і не береться серйозно до уваги іншими, в залежності від галузі економіки, де вони працюють. Для більшості іноземних інвесторів вона все ж є несприятливим чинником. Однак, слід зазначити, що при цьому переважна більшість опитаних іноземних інвесторів не відмовляє Україні у великому потенціалі для майбутнього економічного піднесення [3].

Недостатня розвиненість фондового ринку і наявність малого числа фінансових інструментів на ньому, низький рівень корпоративної культури на вітчизняних підприємствах, нездатність діючого законодавства регулювати спірні питання, що виникають на цьому ринку, стримують на сьогодні інвестиційну діяльність в Україні. Іноземні інвестори не дуже сподіваються на стабільний дохід з акцій українських підприємств. Для фондового ринку України характерний низький рівень капіталізації і низька ліквідність акцій, випущених в обіг. З метою активного розвитку ринку цінних паперів необхідно, щоб функція контролю за ринком цінних паперів здійснювалася інституцією, незалежною від політичних, урядових, лобістських, тіньових і корумпованих сил. Необхідно забезпечити виконання вимог законодавства усіма учасниками фондового ринку.

Предметом особливої уваги є зовнішній борг. Країни, що сумлінно сплачують зовнішні борги, користуються повагою і закордонних урядів, і закордонних інвесторів.

На рівень іноземного інвестування впливає й рівень банківського відсотка, а також облікова ставка Центрального банку. Залежність активності іноземних інвесторів від банківського відсотка визначається тим, що норма прибутковості інвестиційного проекту за участю нерезидента, кредитованого комерційними банками приймаючої країни, повинна перевищувати банківський відсоток, який встановився. Зниження банківського відсотка приваблює будь-якого інвестора, що вкладає кошти в реальний сектор економіки [6].

Важливою передумов покращення інвестиційного середовища та системи регулювання іноземних інвестицій в Україні є страхування ПІІ. Вважається, що захист майнових інтересів іноземних інвесторів в нашій країні може забезпечуватися також й незалежними страховиками. У сучасних умовах швидкими темпами йде процес демонополізації страхової діяльності, розширюється коло суб'єктів, які надають страхові послуги, формується страховий ринок. Але розвиток страхової справи носить поки що стихійний характер. В значній мірі це пояснюється тим, що законодавство у сфері страхування майже відсутнє. Всесоюзні акти, які регулювали страхові відносини, втратили силу. Не вирішують питання й положення та застосування окремих норм громадянських та господарських актів, які не враховують специфіку страхування. Враховуючи це, актуального значення набуває проблема розробки та прийняття відповідних законів, які б визначали правові, економічні та організаційні основи страхової діяльності, а також й умови надання страхового захисту іноземним інвестиціям.

Існує й багато чинників організаційного характеру, які стають перешкодою на шляху створення ефективного механізму регулювання ПІІ в Україні. Вони існують на різних стадіях

інвестиційного процесу: пошук, узгодження, практична реалізація, і на всіх цих стадіях особливо відчуваються обмеження в отриманні необхідної інформації, нетипові для міжнародної практики труднощі, проблеми з багатоступінчастим, нестандартизованим порядком реєстрації інвестицій та підприємств, численні ліцензії, квоти, мита, податки, громізка система оподаткування, вже згадане слабке функціонування вторинного ринку цінних паперів, нестача кваліфікованих експертів, аудиторів, консультантів та недостатність державних гарантій захисту інвестицій [4].

Не можна абстрагуватися і від високого рівня регулювання підприємницької діяльності з боку державних органів: велика кількість різних видів ліцензій, дозволів, сертифікатів, в одних лише назвах яких важко розібратися. До цього додається вельми розповсюджене елементарне незнання основ ділового співробітництва з боку національних підприємців. Через некомпетентність керівники підприємств подеколи приймають одноосібні рішення, які суперечать законодавству та зачіпають інтереси іноземних інвесторів. Буває, що місцева рада дає попередню згоду на використання землі, а надалі зі зміною влади анулює її.

Динаміці ефективного регулювання прямого іноземного інвестування перешкоджає специфіка національного менталітету. Через неадаптованість підприємств до функціонування в конкурентному середовищі, їхнє керівництво подеколи намагається уникнути ПІІ, оскільки це пов'язано зі зміною власності та закономірним звільненням частини працюючих. Існують побоювання придбання іноземними інвесторами лівової частини національного багатства. Трудові колективи, які стали власниками, загалом зацікавлені в першочерговому задоволенні своїх короткострокових інтересів, а не в реорганізації виробництва, підвищенні інвестиційної привабливості приватизованих підприємств. Через це не реалізується мета приватизації - збільшення обсягів внутрішніх та іноземних довгострокових вкладень коштів. На заваді стають і підвищення ставок позики, термінів та поточних витрат будівництва [5].

Інформаційні чинники. Особливу увагу слід приділити інформаційному забезпеченню залучення іноземних інвестицій як найслабшій ланці у діючому механізмі регулювання цього процесу. Необхідно видавати інформаційні бюлетені й рекламну літературу з проблем іноземного інвестування, створити комп'ютерну мережу для обміну інформацією, систему статистичної інформації.

Сучасних інвесторів, які вивчають можливості та перспективи прямого інвестування, цікавлять також характеристики внутрішнього ринку країни-одержувача ПІІ (місткість місцевого ринку, відносні добробут або купівельна спроможність населення та потенціал зростання цих показників, доступ до ринку, забезпеченість інфраструктурними службами підтримки), ресурсна база, заробітної плати, торгівельна політика, наявність пільг для іноземних інвесторів, ступінь впливу держави (її ефективність та доречність) на процес вкладення ПІІ у країну та ступінь регульованості цього процесу.

Залишається невирішеною проблема забезпечення зарубіжних інвесторів інформацією про чинне стосовно іноземних інвестицій законодавство. Тексти законів та інструкцій недосяжні для ознайомлення. Практично немає єдиного підходу до статусу та відміни попередніх законів, тому важко визначити, які закони зберігають чинність, а які були анульовані. Щоб дати зарубіжним інвесторам уявлення про правовий режим в Україні стосовно іноземного капіталу, потрібно організувати регулярний випуск бюлетеня, що містить відповідну інформацію кількома мовами.

Отже, головні причини неефективного регулювання ПІІ в Україні – добре відомі, їх не раз називали представники зарубіжних ділових кіл, вітчизняні вчені-економісти. На макрорівні – це стан економіки, закони та принципи їх регулювання, політична та економічна нестабільність, політика уряду, відсутність системи поширення інформації, яка була б легко доступною для вітчизняних і зарубіжних підприємців та охоплювала широкий спектр питань щодо можливостей інвестування в Україну. На мікрорівні – це характер взаємовідносин між вітчизняними підприємцями та їх зарубіжними партнерами, а також із державними організаціями; відсутність досвіду роботи з іноземними партнерами, відповідних норм, стандартів та цінностей; громізка бюрократична процедура вирішення практично всіх питань.

Відповідними державними органами вже проводиться певна робота в напрямку вдосконалення механізму залучення та регулювання іноземних інвестицій, оцінки та поліпшення інвестиційного середовища в Україні, але здійснюється вона, на жаль, безсистемно, що не призводить поки що до суттєвого поліпшення інвестиційного середовища в нашій країні.

Таким чином, в Україні створені певні умови ефективного залучення ПІІ, однак є ще ряд проблем, які необхідно вирішувати застосовуючи сучасний організаційно-економічний механізм залучення прямих іноземних інвестицій в країну.

1. *Гаврилюк О.В.* Умови здійснення іноземного інвестування // Економіка України. –1997. – № 8. – С. 14–18.
2. Державне регулювання економіки / І. Михасюк, А. Мельник, М. Крупка та ін. – Л. : Українські технології, 1999. – 640 с.
3. Ефремов В.А. Перспективные направления и механизмы стимулирования инвестиций // Экономика Украины. – 2003. – № 9. – С. 86–92.
4. *Захарін С.В.* Механізм державного регулювання іноземного інвестування / Інститут економіки НАН України. – К., 2003. – 162 с.
5. *Осецький В.Л.* Інвестиції та інновації: проблеми теорії і практики. Монографія. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 412 с.
6. Проблеми і перспективи інтеграції України до міжнародного інвестиційного ринку: Монографія / С.В. Захарін / НАН України. Об'єднаний інститут економіки НАН України / Відп. ред. Л.М. Шаблиста. – Київ, 2004. – 166 с.
7. Прямі іноземні інвестиції та технологічний трансфер у пострадянських країнах / Ред. Д. Дайкер; Пер. з англ. – К.: К.І.С., 2003. – 202 с.

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF BRINGING OF FOREIGN DIRECT INVESTMENTS IN THE ECONOMY OF UKRAINE

S. Teslja

Ivan Franko National University of Lviv

Essence of organizational and economic mechanism of bringing in of direct foreign investments and factors is examined in the article, that he is formed.

Key words: foreign direct investments, investment environment, organizational and economic mechanism of bringing FDI.

ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ МЕХАНИЗМ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ПРЯМЫХ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В ЭКОНОМИКУ УКРАИНЫ

С. Тесля

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

Рассмотрено сущность организационно-экономического механизма привлечения прямых иностранных инвестиций и факторы, что его формируют.

Ключевые слова: прямые иностранные инвестиции, инвестиционная среда, организационно-экономический механизм привлечения ПИИ.